

**Новицький А. М., д.ю.н., професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін,
Національна академія Служби безпеки України,
м. Київ**

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ІНСТИТУЦІЙНА СКЛАДОВА ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Стаття перша Конституції України встановлює, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава а кожен громадянин України має право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що закріплено в статті 38 Конституції України[1].

Констатація факту про те що наша держава є демократичною, соціальною та правовою державою у нормативному акті повинна бути підкріплена реальними суспільними діючими інституціями, які належним чином забезпечують перелічені норми. Одним із дієвих інституційних інструментів демократичного суспільства є громадський контроль.

В Україні прямої норми, яка б передбачала функціонування такої інституції – не передбачено. Проте, аналізуючи процес нормотворення в державі можемо побачити правову ініціативу щодо закріплення на законодавчому рівні окремої норми щодо громадського контролю (законопроект 2737-1 від 13.05.2015 «Про громадський контроль»). Зокрема, у даному проекті визначено поняття громадського контролю як суспільної діяльності громадських об'єднань, предметом якої є здійснення нагляду за відповідністю діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб Конституції України, законам України, іншим нормативно-правовим актам та за дотриманням ними державної дисципліни [2]. Близько з даним поняттям розглядає громадський контроль Т. Гжибовська, яка говорить, що це комплексне явище, яке поєднує в собі заходи, що реалізуються інститутами громадянського суспільства[5]. Явно, що запропоновані визначення громадського контролю не відображають всього сегменту громадського контролю, який може бути реалізовано в суспільних відносинах громадян та влади.

Окремі дослідники даного феномену визначають громадський контроль як діяльність не тільки громадських організацій а й окремих громадян та складають окремі аспекти державного управління та місцевого самоврядування[3]. Ю. Нисевич говорить про громадський контроль як про складову найбільш ефективного демократичного засобу дії суспільства на публічну владу – механізму громадської думки, яка в демократичній державі і є дійсною «четвертою владою» [4].

В. Вітвіцький розглядає громадський контроль більш широко та визначає його особливості через форми реалізації. Зокрема він вказує що громадський контроль реалізується через: 1) безпосередні форми - загальні збори громадян; громадські палати; публічна громадська акція; медіа контроль; 2) опосередковані форми-звернення до адміністративного органу; вибори; відгук, розпуск; відсторонення від посади; звернення до уповноваженого з прав людини; всенародне голосування; звернення до суду; звернення до конституційного суду; 3) міжнародні форми - звернення до Європейського суду з прав людини; звернення в Раду з прав людини ООН; звернення у договірні органи з прав людини ООН; звернення у Міжнародний кримінальний суд[6]. Безперечно що і дану класифікацію можна піддати сумніву, адже форми громадського контролю є більш широкими.

Тому розглядаючи сутність громадського контролю необхідно визначати всі можливі заходи впливу на прийняття рішення органами публічної влади та місцевого самоврядування.

Ми розглядаємо громадський контроль як складну систему залучення громадянина до участі у житті країни, активної поведінки, громадянської небайдужості за майбутнє країни, вплив на прийняття рішень, контроль за моральними, законодавчими та іншими особливостями суб'єктів прийняття державницьких рішень. Однією із форм громадського

контролю є сформований виборчий процес до органів публічної влади та місцевого самоврядування, з нормативно визначеними формами звітування перед виборцями. Формування конкурсних комісій із представників громадських об'єднань при визначенні переможців на призначення на керівні посади також є елементами громадського контролю.

Крім вище означених видів, форм громадського контролю необхідно також відзначати і діяльність незалежних медіа щодо журналістських розслідувань, діяльність громадських організацій, активну участь кожного громадянина у прийнятті рішень органами публічної влади та місцевого самоврядування.

Громадський контроль виражається у активних діях суб'єктів контролю та у нормативно закріплених зобов'язаннях щодо виконання певних дій представниками владних суб'єктів. Наприклад, нормативно визначено зобов'язання щодо поширення публічної інформації, щодо порядку надання відповідей на запити про доступ до такої інформації, щодо звернень громадян тощо. Одним із видів громадського контролю визначено і зобов'язання проведення громадських слухань із певних питань, проведення референдумів що фактично впливають як на економічні, так і на політичні рішення представників публічної влади та місцевого самоврядування.

В Україні, попри значні досягнення щодо формування інституційних основ громадянського контролю, залишаються ризики його неефективного використання, саме як інструменту демократичного суспільства. Серед негативних чинників, які впливають на громадський контроль необхідно відзначити:

- недостатньо розвинута правова освіта громадян, не знання своїх прав, не знання особливостей процедури отримання необхідної інформації, впливу на прийняття рішень тощо;
- недостатня розвинутість залучення громадських організацій до підготовки проектів рішень органів публічної влади та місцевого самоврядування;
- конкуренція між представниками громадських організацій, лобіювання конкретних питань, конкретних програм, політичних партій або навіть замовні акції громадської непокори тощо;
- цифрова нерівність громадян;
- активний інформаційний тиск та нав'язування негативних, неправдоподібних, хибних, антидержавних наративів;
- пасивна поведінка та недовіра щодо можливості впливу на органи публічної влади та місцевого самоврядування.

Як висновок можемо говорити про те, що в Україні закріплені правові основи громадянського суспільства та його окремої інституції громадського контролю. В той же час його ефективність залежить від здатності громадян реалізовувати свої права, а також від готовності держави до відкритості, діалогу та співпраці. У контексті демократичних трансформацій громадянський контроль має стати не епізодичним явищем, а системною практикою, що інтегрується в усі рівні публічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про громадський контроль. Законопроект № 2737-1 від 13.05.2015 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55101
3. Наливайко Л. Р., Чепік-Трегубенко О. С., Орешкова А. Ф. Громадський контроль. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua>
4. Нисневич Ю. А. Інформаційно-комунікаційна стабілізація політичної системи. *Політологічний Вісник*. 2006. №1 (6). С. 68–80.
5. Гжибовська Т. Громадський контроль як інструмент впливу на органи публічної влади в умовах воєнного стану. *Вісник Львівського університету*. Серія філос.-політолог. студії. 2024. Випуск 54. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/54_2024/25.pdf
6. Вітвіцький С. С. Громадська експертиза в умовах розвитку громадянського суспільства. *Юридичний вісник*. 2014. № 1. С. 25-30.